

stemmelse med hans egen alliances formål, og traf beslutningen om at opgive doktrinen fra 1815; det græske spørgsmål løsnede fugerne i Quadripelalliancen. Bogens analyser af den diplomatiske korrespondance synes imidlertid at være meget formel, fordi den savner forankring i periodens begivenhedsforløb. At flere problemer henstår uløst, beror på, at forf. har undladt at foretage arkivundersøgelser; han nævner f. eks. ikke Alexander I's instruks for G. Stroganov 1816 20. maj (1. juni), hvori czaren gav en bred udlægning af sin holdning til Tyrkiet. Heller ikke Nesselrodes memorial 1824 9. jan. eller Ancillon'ernes memorial 1816 er udnyttet. Andre steder anføres problemerne uden forklaring; det gælder f. eks. planerne om at skabe tre græske stater (hvilke?; s. 103). De kronologiske rammer 1820–30 savner endelig begrundelse; 1820 markerer intet skel i det græske spørgsmål, og 1830 er meningsløst i sammenhængen, eftersom Alexander I døde 1825. Et personregister savnes. Trods løfterne i bogens indledning behandler den kun enkelte sider af sagen og det endda temmelig overfladisk. Det er vel tvivlsomt, om Schütz' bog overhovedet repræsenterer noget fremskridt i udforskningen af forbindelserne mellem Alexander I's europæiske alliancepolitik og den græske uafhængighedskamp.

*Em. Halicz*

*Christopher Howard: Britain and the Casus Belli 1822–1902. A study of Britain's international position from Canning to Salisbury. The Athlone Press, London, 1974. £ 4.00.*

Både den foreliggende bog og Christopher Howards tidligere studie over begrebet »Splendid Isolation« (London, 1967) har karakter af lange essays beregnet for læsere, der i forvejen er frotrolige med det 19. århundredes diplomatiske historie. Sigtet med »Britain and the Casus Belli« er at undersøge indholdet af den både i samtiden og i historiske fremstillinger almindeligt fremsatte påstand om, at britiske regeringer i tiden fra 1815 til den britisk-japanske alliance i 1902 som princip fulgte en de »frie hænder« politik: Undgik bindende forpligtelser, der kunne indblande landet i konflikter med andre stormagter. Var der med andre ord traditionelle isolationistiske bindinger for britiske udenrigsministre svarende til dogmerne fra Washingtons og Jeffesons tid i USA? For at få svar på dette spørgsmål undersøger Howard dels omfanget af de britiske udenrigspolitiske forpligtelser i perioden, dels forestillingerne hos den udenrigspolitiske elite om karakteren af disse bindinger for så vidt som han er stødt på udsagn herom i privat korrespondance og i den samtidige offentlige debat i parlament og presse.

Han finder, at få af periodens regeringer var særligt tilbageholdende med at afgive forsikringer, som kunne involvere Storbritannien i krig. De deltog ret ofte i kollektive garantier som f. eks. traktaterne om den belgiske (1831 og 1839) og den luxemburgske (1867) neutralitet, og underskrev i hvert fald tre aftaler som indebar en »explicit, unequivocal and new obligation to go to war on the continent of Europe in a hypothetical contingency and in circumstances that were not merely temporary« (s. 20): Stockholm-traktaten fra nov. 1855, tremagtstraktaten apr. 1856 og løftet til Spanien i 1899 om bistand ved forsvaret af den spanske sydkyst. Alt i alt havde Storbritannien omkring år 1900 under forskellige former påtaget sig medansvar for opretholdelse af status quo en lang række steder i verden, typisk i områder, hvor den britiske flådemagt i givet fald kunne bringes til anvendelse. Ikke alle disse forpligtelser var kendt offentligt, og mange blev af politikerne betragtet som forældede fordi de omstændigheder, der i den givne situation havde gjort en britisk garanti til et praktisk og stabiliserende diplomatisk middel, ikke længere var til stede; men forpligtelserne eksisterede på papiret. På den anden side blev idealet om den udenrigspolitiske handlefrihed ofte hyldet både af regerings- og oppositionspoliti-

kere, og Howard medgiver, at Storbritannien i århundredets sidste trediedel ikke formelt bandt sig til garantier af kontinentale områder og i det hele taget stod betydeligt mere frit end de andre magter i pagtsystemernes Europa.

Betyder det så, at Storbritannien i Salisbury-æraen alligevel fulgte en bevidst isolationistisk politik? Ikke nødvendigvis. Salisburys »demokratiske« argument, i. e. påstanden om, at regeringer i et demokratisk parlamentarisk system ikke kan binde efterfølgende regeringer i spørgsmål om krig og fred, var, mener han, kun omsvøb. Salisbury mente simpelthen, at britiske interesser udmærket kunne forsvares uden alliancebindinger, selv i det ugunstige internationale klima op imod århundredeskiftet.

Howard konkluderer, at britisk udenrigspolitik under alle omstændigheder blev bestemt af de skiftende opfattelser af, hvad de nationale interesser krævede, snarere end af traktatlige forpligtelser, og besvarer herefter sit hovedspørgsmål på denne, noget tamme, facon: »Whether the abstention of both Conservative and Liberal governments from involvement in any such European alliance should be regarded as a 'policy' depends largely on how one understands that elastic and hard-worked term« (s. 173).

Bogen har sin værdi i den omhyggelige redegørelse for karakteren af de forpligtelser, britiske ministre påtog sig på landets vegne, ofte i modstrid med herskende forestillinger om den ideelle udenrigspolitik. Forfatterens beskrivelse af Palmerston som »a stickler for terminological precision« (s. 27) kunne her udmærket anvendes på ham selv. Den bidrager imidlertid kun lidet til forståelsen af vilkårene for udformningen af britisk udenrigspolitik i perioden. Forslag til efterfølgende titel: »Opfattelsen af den »nationale interesse« i det 19. århundredes britiske udenrigspolitik«.

*Jørgen Sevaldsen*

*P. W. Becker & S.H. Petersen: Dansk Atlas. Udkommet 1831–35. Genudgivet med en efterskrift af John Erichsen. København, 1974. Tekst: 48 s. Stik: 62 s. Efterskrift: 18 s.*

Tanken med Dansk Atlas der udkom i 1830erne var »at levere en saadan Samling af Kobber og Text, at (man kunne) give en saavidt muligt fuldstændig, anskuelig Fremstilling af det nærværende Danmark«. Dansk Atlas blev aldrig færdigt og er i dag en stor sjældenhed. »For at råde bod herpå er denne genudgivelse iværksat, idet man har skønnet, at Dansk Atlas stadig er af værdi både for den almindeligt interesserede og for den lokalhistoriske forskning« står der i John Erichsens efterskrift fra 1974. Det er altid et godt initiativ at få gjort de ting tilgængelige som er vanskelige at skaffe sig adgang til og Erichsens efterskrift giver en fin introduktion til værket som består af en tekst af P. W. Becker og en samling stik af S. H. Petersen. Med rette peger Erichsen på at for en moderne bruger er stikkene de mest interessante – måske dog ikke så meget til lokalhistorie som til belysning af 1830erne. Det »nærværende Danmark« som skildres i Dansk Atlas består af slotte, herregårde og offentlige bygninger. Og danskerne selv er ikke nærværende. Prospekterne er nærmest mennesketomme, og de få personer som er gengivet er karakteriseret som stillestående statister. Pudsigt nok arbejdes der kun på ét prospekt: nemlig af børsen uden for hvilken der slæbes med nogle tønder. Bogen er en morsom kilde til borgerskabets selvforståelse i 1830ernes Danmark.

*Axel Bolvig*